

2021-02-09

Sida 1 (13)

*”Gärningsminnen berättar 21” handlar om
Kungl. Roslagens flygflottilj i Hägernäs.
Text och bilder Thomas Eckerød*

Kungl. Roslagens flygflottilj i Hägernäs

Flottiljen lades ned år 1974 efter att ha varit i drift sedan 1918. Det är inte många svenska flottiljer som legat på samma plats så länge. Nu finns på platsen en ny stadsdel i Täby kommun.

Hangarerna för sjöflygplan är nu omgivna av den nya bebyggelsen. Hangarerna har förtjänstfullt bevarats och används i den nya bebyggelsen. Nedan ses en flygbild av samma byggnader när de användes för sitt ursprungliga ändamål. Därunder syns hangarerna delvis dolda av de nya bostadshusen.

Foto: Flygvapenmuseum, fotograf okänd (1936)

Hangarerna syns bakom husen i den nya stadsdelen Hägernäs, Foto: Jan Forsberg

Man har lyckats väl med såväl stadsplanen som den nya bebyggelsen på flottiljområdet. Flottiljens historiska karaktär har bevarats i stor utsträckning och bidrar till att göra området exklusivt. Stadsdelen har egna kvaliteter som Garnisonsminnesföreningen inte har hittat hos de andra nedlagda stockholmsflottiljerna. Det har ju dessutom inte funnits några start- och landningsbanor att riva upp.

Flygvapnet bildas och Andra Flygkåren sätts upp år 1926

I oktober 1918 köpte Marinförvaltningen mark vid Hågernäsviken för att inrätta en flygskola för grundutbildning. Man ville sluta använda Nybroviken och Stockholms ström som flygplats för sjöflygplan. Under vintrarna 1919 – 1926 anordnade marinen en flygskola i Hågernäsviken. Då användes flygplan med hjul eller skidor som startade och landade på isen i viken.

År 1926 bildades Flygvapnet genom en sammanslagning av "Armén flygtrupper" och "Marinens flygväsande". Flygvapnet skulle bestå av en "flygstyrelse", fyra flygkårer, en flygskola (Ljungbyhed) och två flygverkstäder. Flygkåren nummer 2 skulle samverka med Marinen. Förläggningen av förbandet diskuterades. Rindö, Västerås och Hågernäs var kandidater. Hågernäs valdes med ett detachement i Karlskrona.

Kommandörkaptenen Arthur Örnberg

Första chef för 2. flygkåren (F 2) blev kommandörkaptenen Arthur Örnberg. Chefen och kårstaben hade lokaler på Skeppsholmen i Stockholm. Mycket litet byggdes på Hågernäs under de första åren. Förläggningar i Hågernäs blev pansarbåten Njord år 1926, korvetten Freja år 1927 och pansarbåten Göta år 1928. Förläggningen av förbandet till Hågernäs påverkades uppenbarligen av att man kunde placera dessa och andra fartyg på platsen. Pansarbåten användes som logementsfartyg under tio år från 1927.

Först år 1929 togs flera nya byggnader i bruk: Betonghangaren med platta, slipar och bryggor, motorverkstad med värmecentral och förråd, kanslihuset, gymnastikhuset, vattentorn – se bilderna.

En viktig förändring för förbandet var att det den 1 juli 1936 fick ett nytt namn "Kungl Upplands flygflottilj (F 2)". Namnet ändrades snabbt, 1 september 1936, till "Kungl Roslagens flygflottilj (F 2)". Det nya namnet anknöt till förbandets kustkaraktär och till förläggningsplatsens historia. Några år senare förlades ett nytt flygförband till Uppsala och fick Upplandsnamnet. Nya förläggnings- och ekonomibyggnader byggdes under åren 1936 till 1939 liksom en ny hangar.

Under andra världskriget var verksamheten på F 2 en omfattande beredskaps-tjänst med bland annat spaning, sjöräddning och torpedtjänst.

2021-02-09

Sida 4 (13)

Försvarsbesluten 1942, 1948 och 1968. Förbandets avveckling år 1974

I Försvarsbeslutet 1942 antaget 17 juni bestämdes att Flygvapnet skulle sätta upp nio nya flottiljer under åren 1942 - 1947. I försvarsbeslutet ingick ursprungligen endast F 16 och F 17. Sedan ÖB hade argumenterat inför Regeringen om uppsättning av F 18 som ett skydd för marinen och dess baser i Stockholmsregionen, beslöts år 1944 i Riksdagen att F 18 skulle sättas upp som Flygvapnets sjunde jaktflottilj den 1 juli 1946. Genomgående gällde att Flygvapnets tyngdpunkt skulle vara jaktflyg.

Riksdagen beslutade år 1948 att den "sjöbaserade spaningsflottiljen F 2" skulle dras in. Däremot förlades Flygvapnets radarskola till Hägernäs, men bara en flygräddningsgrupp blev kvar av de flygande enheterna. Förbandets namn ändrades till "Kungl Roslagens flygkår".

År 1968 godkände riksdagen regeringens proposition om försvarsbeslutet 1968, där endast en flottilj, F 9 i Göteborg, drabbades av avveckling. Så särskilt positivt var detta försvarsbeslutet emellertid inte eftersom beslut om Flygvapnets grundorganisation var under utredning av Försvarets fredsorganisationsutredning (FFU) som hade tillsatts i februari 1967. Den utredningen föreslog att F 2 i Hägernäs och F 8 i Barkarby skulle avvecklas, och att F 18 skulle omorganiseras till en skolenhet för Flygvapnets markutbildning.

Under förbandets sista år – eller snarare årtionden – var Kungl Roslagens flygkår ett utbildningsförband: Flygvapnets radarskola, förberedande stamflygförarutbildning (senare kallad Förberedande fältflygarskolan FÖFS), flygräddningsgrupp (FRÅD), regional televerkstad (TV 2) Flygvapnets väderskola, samt en stab.

Den 30 juni 1974 halades örlogsflaggan på Hägernäs. Under hösten 1974 tömdes förbandets lokaler och överlämnades till dåvarande Byggnadsstyrelsen. De stora lokalerna kom snart till användning. Operan och Dramaten använde hangarerna för kulisser och verkstadsbyggnaden för ateljéer. Flygintresserade i Täby (Hägernäs ligger i Täby kommun) kunde glädja sig åt att Täby Sjöflygklubb fick disponera slipar, bryggor och hangarplats.

Flottiljområdet idag

Genom att kanslihuset och många kasernbyggnader har bevarats i nära ursprungligt skick kan man lätt föreställa sig hur flottiljen tedde sig under sin verksamma tid. Man kan säga att området har "förtätats" med nya hyreshus, skolor, radhus och kontor mellan och runt de ursprungliga flottiljbyggnaderna.

Kanslihuset (från söder respektive norr) är till det yttre oförändrat, men inrymmer nu bland annat en förskola. Foto Eva Grafström

Vattentornet från år 1929 med den nya stadsdelen ned mot Värtaviken. Foto Eva Grafström

Ny bebyggelse

Den sovjetiska nedskjutningen av en DC3 och en Catalina juni 1952

Den 13 juni 1952 flög en av Flygvapnets Tp 79 (DC-3 med flygvapennummer 79001) på ett spaningsuppdrag över Östersjön. Planets position rapporterades på radio kl 11.08 och kl 11.23 kom ett avbrutet anrop. Inga spår av flygplanet upptäcktes utom en sönderskjuten livräddningsflotte. Tre dagar senare då två Tp 47 Catalina från F 2 Hägernäs spanade efter DC-3-an beskötts det ena av ett sovjetiskt jaktflygplan MiG-15 och nödlandade på havet. Hela besättningen på fem man räddades ombord på ett tyskt fraktfartyg "Münsterland". Fartygets besättning hade bevittnat nedskjutningen och fotograferat det sjunkande flygplanet och besättningen i livräddningsflottar., se bilden nedan. Först år 1991 bekräftades officiellt från sovjetiskt håll att man hade skjutit ned det svenska flygplanet.

Flygvapnets intresse för att finna de båda störtade flygplanen och att bärga dem förefaller ha varit halvhjärtat. Först på sommaren år 2003 lokaliserades de båda flygplanen av ett privat dyk- och sökbolag. DC-3-an bärgades under hösten 2003 och våren 2004.

Vraket placerades i en särskild utställning på Flygvapenmuseum med en MiG-15 hängande i taket ovanför. En av Hägernäs-flottiljens båda återstående Tp 47 Catalina flögs till Malmslätt år 1966 och renoverades för att införlivas i Flygvapenmuseets samlingar. Den tredje Tp 47 Catalina skrotades på Hägernäs.

Den Catalina som flögs till Malmslätt år 1966, under renovering på Flygvapenmuseum år 2009. Den är nu utställd på museet, bilden nedan.

Minnesstenen

Minnesstenen hedrar dem som under perioden 1919-1944 förolyckats under militär flygverksamhet vid Hågernäs. Inskriptionen ”*De älskade inte så sitt liv, att de drogo sig undan döden*” är ett bibelcitat ur Uppenbarelseboken och valdes av dåvarande flottiljpastorn Hans O Ferenius.

Vid avtäckningen av stenen den 9 juni 1944 deltog, utöver flottiljens personal, bland andra biskop Manfred Björkqvist, kommunalnämndens ordförande Gustaf Berg, skulptören Axel Wallenberg och arkitekten Evert Milles.

Från invigningen. Fotograf Herman Sundin

Stenen stod ursprungligen strax söder om Kanslihuset och flyttades till nuvarande plats i maj månad 2005.

Foto Eva Grafström

Flygplantyper på Hägernäs

F 2 existerade längre tid än de flesta andra svenska flygflottiljerna och hade under den tiden många olika flygplantyper i sin arsenal. Att dessa dessutom var sjöflygplan, och i några fall amfibieflygplan, gör att listan över flygplanen blir lång. En fullständig förteckning över alla svenska militära flygplan och helikoptrar finns i boken "Svenska vingar 1" av Bo Widfeldt och Åke Hall SMB / Air Historic Research.

Marinens Flygväsende (år 1911 – 1926) hade knappt tio flygplantyper stationerade på Hägernäs. Under Flygvapentiden var drygt 20 flygplantyper stationerade på Hägernäs. Ett representativt urval visas nedan.

*Friedrichshafen FF 33/E/Sk2 Foto Flygvapenmuseum.
Sex stycken tillhörde Hägernäs.*

*Heinkel Hansa S5 på slipen år 1933 och nedan. 40 stycken tillhörde Hägernäs.
HMS Göta i bakgrunden. Flygvapenmuseum fotograf okänd*

*Hawker Osprey / S 9 (H) (6 st på Hägernäs) med flottörer, för flygplankryssaren Gotland,
Flygvapenmuseum*

Heinkel He 114A / S 12, foto Flygvapenmuseum. (12 stycken på Hägernäs). S12 var en blandning mellan ett biplan och ett monoplan (se den mindre undervingen) och hade tveksamma flyg- och sjöegenskaper.

T2, Heinkel 115A Foto F2 Kamratförening kunde bära torpeder, bomber, livbåtar (12 stycken på Hägernäs)

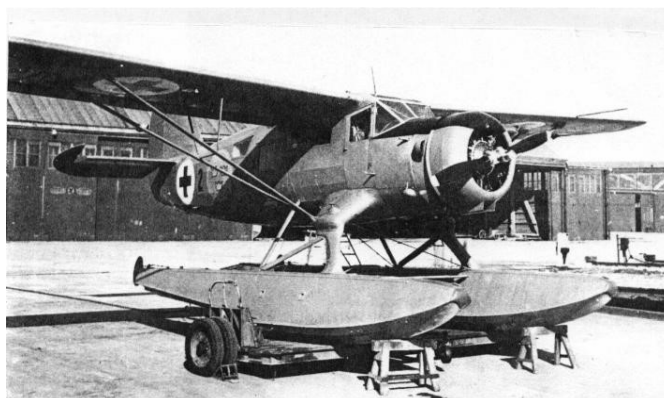
Det tremotoriga Tp 24 Dornier på slipen. Dornier Do 24T-3 flögs till Sverige av tysk flyktning 1944 och hade då bara tolv flygtimmar. Det var i aktiv tjänst vid F2 till augusti 1951. Den tyske piloten anställes senare som mekaniker på F2. Foto Flygvapenmuseum Fotograf Larsson, F2

Saab 17 BS lägger ut från Högernäs. Foto Flygvapenmuseum, fotograf okänd

Tp 47 Catalina på uppdrag i skärgården. Flygvapenmuseum, fotograf okänd

Noorduyn UC-64A Norseman /Tp 78 (3 st) ambulansflygplan. Foto Flygvapenmuseum

Charles Lindbergh besökte Hägernäs de 4 september 1933. Han flög en Lockheed 8 Sirius. Fru Lindbergh sitter i baksits. Foto F2 Kamratförening

Källor

Täby Hembygdsförening har i sin skriftserie givit ut "F 2 Hägernäs" (Nr 21) från år 1987. I den redovisas flottiljens historia och verksamhet mycket detaljerat liksom det historiska Täby, köpingen och senare kommunen. Redaktör var överste Eric Jarneberg. I skriftserien finns också en motsvarande bok om Näsby Park och Sjökrigsskolan, även den med Eric Jarneberg som redaktör.

Boken "Svenska vingar 1" av Bo Widfeldt och Åke Hall, SMB / Air Historic Research, som nämndes ovan är helt fantastisk för den flygintresserade som vill ha en, som det förefaller, komplett sammanställning av alla militära svenska flygfarkoster. Vem visste till exempel att Flygvapnet år 1944 fick leverans av *lastglidflygplanet Lg 105*, som dock inte tilldelades F 2?

Under åren 1944 till 2009 fanns "F 2 Kamratförening". Föreningen gav under åren 1994 – 2007 ut en medlemstidning "Marinflygaren". Tidningen och annan information om Kamratföreningen, också fotografier, kan hämtas från internet med sökordet "F 2 Kamratförening".